

Kostel sv. Anny u Horšovského Týna

Souhrnný kulturněhistorický nástin k úvahám o budoucnosti památky

JAN KAIGL

Kostel sv. Anny u Horšovského Týna je významný pro studium příměstských poutních míst v českých zemích v 16. až 18. století. Jeho pozdně gotická novostavba pochází z doby kolem roku 1516 a vyznačuje se bohatou síťovou žebrovou klenbou chóru. Tradice poutního místa byla rozvinuta v barokní době. Tehdy byl kostel zejména v interiéru upraven, nově vysvěcen (1740) a vybaven mobiliářem. V době kolem roku 1700 se staly součástí poutního okrsku další samostatné objekty, například kaple Božího hrobu (1696) a chudobinec. V roce 1842 byla vestavěna v novoklasicistním stylu do podzemí chrámové lodi velká hrobka šlechtické rodiny Trauttmansdorffů. Kostel sv. Anny u Horšovského Týna je ve správě Národního památkového ústavu, jenž má za úkol památku obnovit, oživit a udržovat ji v dobrém stavu.

Klíčová slova: Horšovský Týn — poutní kostel sv. Anny — kaple Božího hrobu — chudobinec — zastavení křížové cesty — malá trauttmansdorffská pohřební kaple — podzemní hrobka Trauttmansdorffů — správa památky od roku 1968 dosud

Kostel sv. Anny stojí ve vyvýšené poloze, Na Vršíčku, při jihozápadním okraji města Horšovský Týn, tedy v západočeském pohraničí, je památkou povšechně známou.¹ Nedávno vstoupil znovu do povědomí nejen odborné,² ale i širší veřejnosti.³ Při tom se uplatnilo takřka současně hned několik navzájem se doplňujících pohledů na hodnocení monumentální chrámové stavby a jejího okrsku, v němž se nalézají kromě kostela další, byť vesměs už jen drobné historické objekty nebo jejich pozůstatky (obr. 1). Mezi nimi strhává na sebe pozornost kaple Božího hrobu.

Ve studiu příměstských poutních míst v českých zemích v 16. až 18. století, tehdy nově vznikajících nebo zvelebovaných s využitím starší náboženské tradice, má lokalita Na Vršíčku u Horšovského Týna význam už jen pro své velké stáří. Malá dřevěná plastika sv. Anny Samotřetí, k níž se váže legenda o vzniku zdejšího kultu, dosud existuje a pochází odhadem z doby kolem roku 1480.⁴ Legenda, jejíž základ nejspíš nevznikl až dodatečně v době barokní nebo přenosem odjinud, vypráví, že soška byla vyorána ze země na poli za Horšovským Týnem, nálezece ji přenesl do města a tam uschoval, ale soška se sama opakovaně vrátila zpět na místo nálezu. Právě nad ním byla proto zřízena kaplička, údajně dřevěná na přelomu 15. a 16. století,⁵ aby ji nedlouho poté nahradil důstojnější nástupce – pozdně gotický zděný chrám, jenž s několika mladšími, především barokními úpravami přežival dodnes.

Novostavbu kostela sv. Anny vysvětil řezenský pomocný biskup Petr Krafft 5. 4. 1516.⁶ Je přirozené, že dílo podporovala horšovskotýnská vrchnost. Svědčí o tom alianční erb manželů Volfa Dobrohosta z Ronšperka († 1542) a Ziguny († 1530), rozené z Gutštejna, osazený v severní zdi uvnitř chóru nad portálem do staré sakristie v přízemí chrámové věže. Jde o kamenný reliéf opatřený polychromií a po stranách dvěma lvy jako štítonoši (obr. 2). Tvoří součást zdobného pásu zhotoveného jinak z terakoty, jenž obíhá po obvodu stěn chóru na způsob kordónové (podokenní) římsy a má vespod nebo i nahoře obloučkový vlys se slepými pozdně gotickými kružbami.

Další významnou roli měl sehrát Mikuláš z Budějovic, horšovskotýnský arcijáhen po dobu šestnácti let od roku 1498. Jemu se přičítá hlavní zásluha na vzniku Bratrstva sv. Anny, náboženského sdružení, jež působilo v Horšovském Týnu ve prospěch stavby nového poutního kostela a později o něj pečovalo.⁷

Kostel sv. Anny u Horšovského Týna má velké rozměry a připomíná jimi, jakož i svým půdorysným a prostorovým uspořádáním pozdně středověké jednolodní farní kostely ve městech. Ke stavební etapě z první čtvrtiny 16. století patří chrámová loď o podlahové ploše 10,6 × 17,3 m, původně bez zděné klenby, půdorysně i výškově vůči lodi odsazený a protáhlý chór ušlechtilých proporcí s polygonálním závěrem, sklenutý síťovou žebrovou klenbou, a dále převážná část hranolové věže, stojící v koutu mezi lodí a chórem na jeho severní straně. Obvodové zdivo nejen chóru, ale i lodi, provedené vesměs z lomového kamene, má opěráky; zdá se proto, že prvotním záměrem

1 UPC 1, s. 430.

2 LÍBAL, D.: *Církevní architektura Plzeňska*, s. 263, 294–296. GAŽL, M.; HANSOVÁ, J.: *Svatyně za hradbami měst*, s. 78–79, 129.

3 KUNEŠ, V.: *Kostel svaté Anny Na Vršíčku*. – Srov. KRUFTOVÁ, K.: *Kostel sv. Anny na Vršíčku u Horšovského Týna v kontextu pozdně gotické sakrální architektury západních Čech*.

4 FAJT, J.; CHLÍBEC, J.: *Sochařství*, s. 623, 725–726, tamtéž obr. 942.

5 SCHALLER, J.: *Topographie des Königreichs Böhmen*. 12. Theil, s. 103.

6 Podle pamětního nápisu namalovaného až v době barokní na severní stěně uvnitř chóru napravo od portálu, jenž vede do přízemí chrámové věže (viz obr. 11). Nápis byl odstraněn zároveň s barokními omítkami v přízemí chóru při dílčí obnově památky v roce 1991 a tehdy byl naposled vyfotografován. KADAVÝ, M.; MATĚJÍČEK, J.; MORAVEC, T.: *Nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Anny u Horšovského Týna a restaurátorský průzkum v lodi kostela*.

7 JÁNSKÝ, J.: *Dobrohostové z Ronšperka a na Poběžovicích, rod erbu berana*, s. 270.

Obr. 1. Horšovský Týn (okr. Domažlice), Na Vršíčku. Kostel sv. Anny, kaple Božího hrobu (uprostřed v pozadí) a malá trauttmansdorffská pohřební kaple (vlevo). Severovýchodní pohled; kostel a kaple Božího hrobu jsou orientované kultovní stavby. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1992)

bylo sklenout obě tyto hlavní části chrámového interiéru. Na zdivu věže v úrovni nad korunní římsou stavby chóru zedníci pracovali s časovým odstupem po zhotovení krovu střechy nad chórem, což je dílo tesařů podle dendrochronologické analýzy zřejmě až z roku 1517.⁸

Strmé sedlové střechy chóru a lodi, jakož i vysoká cibulovitá barokní bání s lucernou v ukončení štíhlé chrámové

Obr. 2. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Alianční erb manželů Volfa Dobrohosta z Ronšperka a Ziguny, rozené z Gutštejna, osazený na severní stěně uvnitř chóru nad portálem do staré sakristie. Kolem roku 1516. (Archiv restaurátorských zpráv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto b. a., 1991)

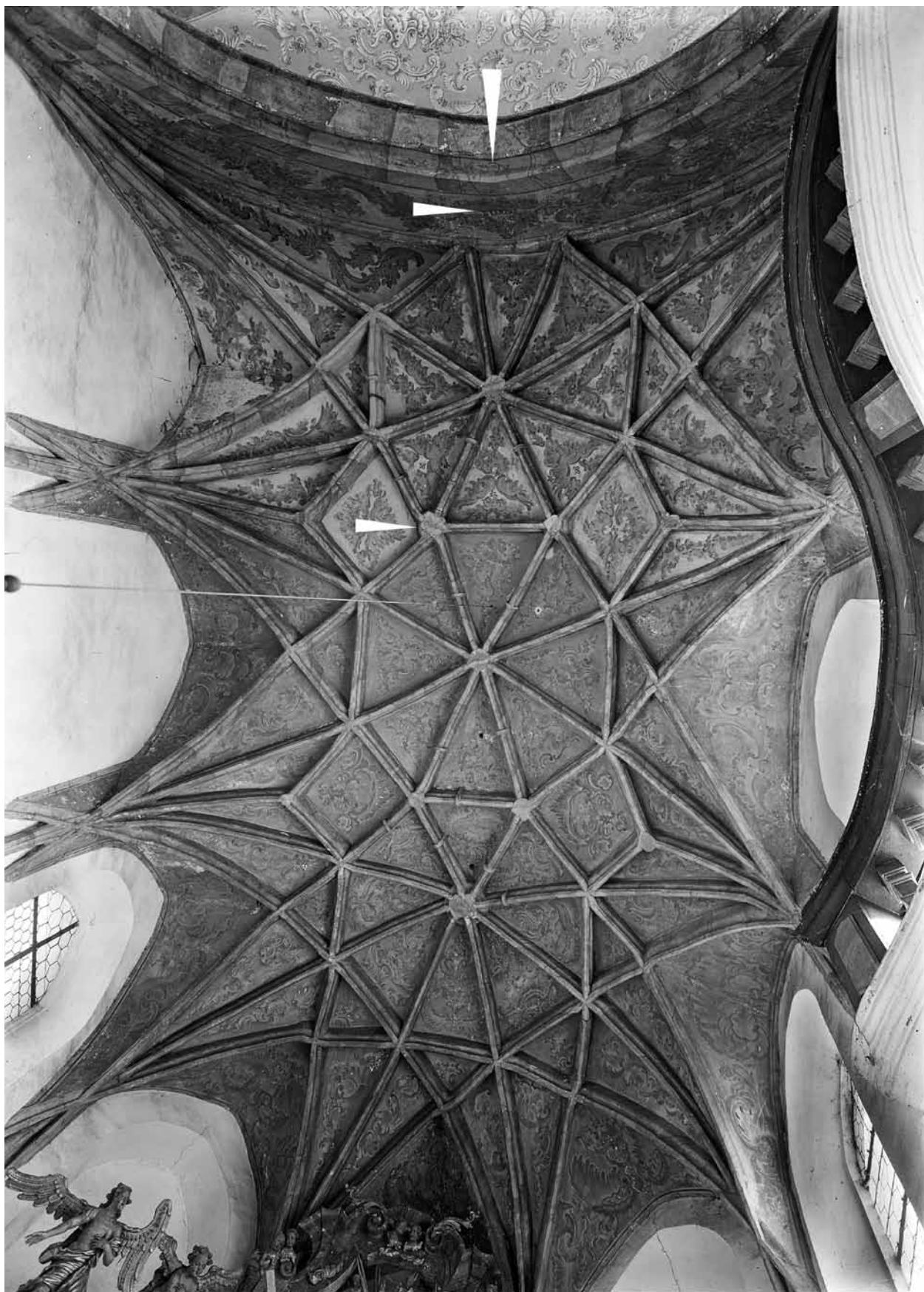

věže umocňují v dálkových pohledech malebnost lokality Na Vršíčku,⁹ jedné z historických dominant města Horšovský Týn.

Klenba chóru rozmanitostí své žebrové sítě a charakteristickým pojednáním výběhů žeber – výběhy plynule navazují na vysoké válcové přípory, provedené z větší části z cihelných tvarovek, anebo tyto přípory obkročují (objímají) v prostoru na způsob kříže – odpovídá snahám typickým pro pozdně gotické klenební umění vzbudit u diváka zájem (obr. 3). Původní značka pozdně gotického stavebního mistra je namalována na stěně těsně pod čelním klenebním obloukem v ose závěru (obr. 4). Hlavním a opticky centralizujícím klenebním obrazcem jsou tři osmiúhelníky rozdělené úhlopříčkami, řazené těsně za

8 KYNCL, T.: *Horšovský Týn, kostel sv. Anny* [online], uvádí těžbu nejmladšího dřeva použitého na krov v zimě 1516/1517.

9 Nepříznivě do obrazu místa v krajině zasáhla v roce 1998 stavba přeložky silnice I/26, umístěná v zářezu na jižní straně návří s kostelem sv. Anny, ve vzdálenosti necelých 160 m od něj. Této stavbě překážela, a proto zanikla studánka náležející k poutnímu místu, o které se v minulosti věřilo, že má zázračně léčivou vodu. Polohu studánky udává situační a nivelační plán lokality Na Vršíčku z roku 1834 (SOA v Plzni, pracoviště Klášter, ÚS Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, na dorsu datum 10. 3. 1834, č. 781, ad 717a sign. T 29).

Obr. 3. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Klenba chóru. Velkou šipkou je označena poloha signatury „W: Anton Kraus pinx.“. Jedna z menších šipek poukazuje na chronogram MDCCIX, druhá na svorník s kolčím štítem s atributy svatojakubské náboženské úcty. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto V. Hyhlík, 1951)

Obr. 4. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny, horní část stěny mezi čelním klenebním obloukem a záklenkem okna v ose závěru chóru. Značka pozdně gotického kamenického mistra (stavitele). Malba štetcem. Asi krátce po roce 1517. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1991)

Obr. 5. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Svorník klenby chóru s kolčím štítem, v němž jsou dvě zkrřížené poutnické hole a tři mušle hřebenatky. Kamenný reliéf bez barevného pojednání. Asi krátce po roce 1517. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1991)

sebou v podélné ose chrámové stavby. Nosnou konstrukci tvoří prostorově poměrně jednoduchá klenba valená s trojúhelníkovými výsečemi, provedená z cihel. Stabilita žebrové sítě byla nejspíš až dodatečně posílena kovanými táhly s objímkami, jimiž bylo několik žeber opásáno a připevněno ke klenutému zdivu, popřípadě i výše do krovu. Součástí jednoho ze svorníků klenby je reliéfní kamenný znak v kolčím štítu s atributy svatojakubské náboženské úcty (obr. 5).

Klenbu chóru kostela sv. Anny u Horšovského Týna považoval V. Mencl za jeden z projevů dosahu působení vlivu pozdně gotického klenebního umění ze Švábska v jižní a jihozápadních Čechách a na jižní Moravě na sklonku 15. a v první třetině 16. století.¹⁰ Pro srovnání klenebního vzorce lze poukázat ve shodě s V. Menclm na klenbu chóru klášterního kostela benediktinů sv. Ulricha a sv. Afry v Augsburgu, jehož přestavbu po požáru v roce 1474 vedl přibližně třicet let proslulý Burkhard Engelberg († 1512).¹¹ Pohledově a jen zčásti příbuzný je ústřední obrazec klenby hlavní lodi nad západní kruchtou kostela sv. Mořice v Olomouci: po konstrukční stránce nejde totiž o klenbu síťovou, ale hvězdovou, vytvořenou pomocí běžných, přetínavých a kroužených žeber snad v inspiraci dílem Antona Pilgrama, stavebního mistra a sochaře v Brně a ve Vídni na počátku 16. století.¹² Jinak existují i geograficky vzdálenější příklady žebrových síťových kleneb s výrazným obrazcem osmiúhelníku členěného úhlopříčkami a provedeného ve vrcholu klenby jako třeba ve vysoké trojlodní síni mariánského kostela při klášteři řádu sv. Jeronýma v Lisabonu-Belému, což je vrcholné dílo takzvané manuelské gotiky v Portugalsku převážně z první poloviny 16. století.¹³

Chór i loď kostela sv. Anny u Horšovského Týna byly bohatě zdobeny v 16. století, ale i později figurální nebo jednodušší dekorativní nástěnnou malbou.¹⁴ Nejstarší vrstva maleb v chóru vznikla přibližně v druhé třetině 16. století. Dnes jde o pouhá torza a transfery, ale i podle

nich lze usuzovat na někdejší pozoruhodnost díla přinejmenším po ikonografické stránce. Na jižní stěně v přízemí chóru byl objeven v roce 1969 malovaný pás (odkryt v rozměrech 3,8 × 1,1 m) a v něm čtyři polopostavy svetic nebo spíš sibyl, umístěné vedle sebe na způsob obrazové galerie a ztvárněné stylem na rozhraní pozdní gotiky a renesance (obr. 6). Na protější, tedy severní stěně uvnitř chóru dosud existují pozůstatky dvou obdobně provedených obrazů. Jeden z nich znázorňuje prokazatelně starověkou prorokyni (sibylu) libyjskou, Libicu (obr. 7).

Původní výmalba stěn chrámové lodi je ukryta pod jejích mladšími úpravami; několik odhalených míst (sond) s figurální malbou a nálezy v horním ukončení stěn v půdním prostoru nám nedovolují představit si pozdně gotickou a renesanční malířskou práci v potřebných souvislostech.

Chronogram MDCCIX namalovaný v chóru na východní stěně nad vrcholem gotického triumfálního oblouku poukazuje na jednu z renovací interiéru památky v minulosti. Identitu malíře Antona Krause, jehož signatura se

10 MENCL, V.: *České středověké klenby*, s. 126. Týž: *Architektura*, s. 160.

11 BISCHOFF, F.: *Burkhard Engelberg, „der vilkunstreiche Architector und der Stadt Augspurg Wercke Meister“*.

12 Srov. se staršími, opět hvězdovými klenbami s obrazcem osmiúhelníku ve vrcholu tří klenebních polí lodi kostela *Maria am Gestade* ve Vídni, které ještě neobsahují kroužená ani přetínavá žebra.

13 PEREIRA, P.: *Mosteiro dos Jerónimos*.

14 BERGER, V.; BENEDÍK, K.: *Transfer nástěnných maleb, kostel sv. Anny, Horšovský Týn*. KADAVÝ, M.; MATĚJÍČEK, J.; MORAVEC, T., c. d. ADAMOVSKEJ, V.: *Nástěnné malby v krovu – fotodokumentace*. – Nástěnné malby v interiérech kostela sv. Anny u Horšovského Týna dosud nebyly jako celek odborně vyhodnoceny. Jde o námět pro specializovaný výzkum.

Obr. 6. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Světiče nebo spíš sibylly – dvě polopostavy ve střední části nálezu pásu nástěnných maleb (obrazové galerie) v přízemí chóru na jeho jižní straně. Asi 2. třetina 16. století. Malby byly objeveny, sejmuty a přeneseny do depozitáře státního zámku v Horšovském Týnu v roce 1969. (Archiv restaurátorských zpráv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto b. a., 1969)

dochovala ve výžlabku ve vrcholu triumfálního oblouku, by mohl poodhalit archivní průzkum.¹⁵

Prvky prosté barokní architektury je udán vzhled západního průčelí v úrovni nad terasou, která před něj předstupuje na celou jeho šířku a vznikla až při vestavbě rodinné hrobky Trauttmansdorffů do podzemí lodi kostela v období let 1839–1842.¹⁶ Průčelí je symetrické, vysoké – měřeno od terasy – zhruba 22 m, má volutový štít a v jeho členění převládají pilastry a římsy (obr. 8). Přístavek nové sakristie s mansardovou střechou, jenž se nalézá v prodloužení osy závěru chóru na východní straně stavby, je rovněž barokní.¹⁷ Rozsáhlou barokizací interiérů prošla chrámová loď. Svědčí o tom na první pohled zděné torzo hudební kruchty (pavlače), valená klenba s trojúhelníkovými výsečemi nebo rytmizace stěn pomocí jednoduchých a svazkových pilastrů, opatřených nápodobou iónských hlavic, vysokými nástavci úseků kladí a zdobených stejně jako klenba plošnou dekorativní, ale poněkud rustikální rokokovou výmalbou. Jediným výrazným stavebním prvkem baroka v oltářním prostoru je boční empora (oratoř); jde o dřevěný balkon s balustrádou provedený vespod na způsob konkávkonvexně zprohýbaného lodního trupu.

Vybavení mobiliářem se podílí vždy podstatnou měrou na náležitě slavnostním vzhledu vrcholně barokního chrámového interiéru a na jeho památkové hodnotě. V kostele sv. Anny u Horšovského Týna, jenž byl nově vysvěcen pražským pomocným biskupem Janem Rudolfem Šporckem 26. 10. 1740,¹⁸ žádný historický mobiliář neexistuje.

Takřka vše, co z něj zbylo po opakovaných útocích zlodějí a vandalů od padesátých do počátku osmdesátých let 20. století, bylo spáleno v roce 1984. Z archivních fotografií vyplývá, že ještě v roce 1950 a 1951 se jednalo o mobiliář dochovaný velmi dobře (obr. 9).¹⁹ Hlavní oltář v jeho poslední úpravě s monumentálním retabulem na způsob sloupové a dynamicky ztvárněné, sochařskou a ostatní řezbářskou prací bohatě vybavené architektury s volutovým nástavcem ve vrcholu vznikl, snad z větší části, v dílně

15 Signatura *W: Anton Kraus pinx* je provedena písmomalířsky. Lze si ji přečíst např. na zvětšenině snímku od V. Hyhlíka z roku 1951 (zde obr. 3; Národní památkový ústav, generální ředitelství, fotoarchiv, č. neg. 52590). – Zatím tedy nevíme, zda se mohlo jednat třeba o Franze Antona Krause, což byl jihoněmecký barokní malíř, ale též dekorátér a autor stavebních výkresů, jenž v závěru svého života († 1752) pracoval především pro benediktiny v Einsiedeln (Švýcarsko). ZUMSTEG-BRÜGEL, E.: *Franz Anton Kraus (1705–1752), Ein vergessener Maler des Spätbarock aus Ulm*. Tím spíš to platí pro malíře Antona Krause z Bambergu († 1872).

16 LIEBSCHER, K.: *Der politische Amtsbezirk Bischofteinitz*, s. 247.
17 Klenbou sakristie byl přetát na výšku velký obraz sv. Anny, namalovaný na fasádě v ose závěru odhadem v 1. polovině 17. století, a to nad půlkruhovým kamenným portálkem, jímž se kdysi vstupovalo do chóru zvenčí.

18 LIEBSCHER, K., c. d., s. 246.

19 Národní památkový ústav, generální ředitelství, fotoarchiv, snímky č. neg. 52589 a 152705–152710.

Obr. 7. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Libyjská sibylka – Libica. Součást pozůstatků pásu maleb (obrazové galerie) na severní stěně v přízemí chóru. Asi 2. třetina 16. století. (Archiv restaurátorských zpráv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto b. a., 1991)

plzeňského sochaře a řezbáře Karla Legáta – až v období let 1755–1760 (?; obr. 10).²⁰ Oltářům baldachýnového typu umístěným po stranách triumfálního oblouku vévodily sochy sv. Rocha a sv. Josefa. Další dva velké barokní oltáře stály proti sobě ve východní polovině chrámové lodi při jejich podélných stěnách.²¹ Dřevěná balustráda hudební

Obr. 8. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Severozápadní pohled. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto V. Hyhlík, 1951)

kruchty a varhany, jimiž byla kruchta vybavena, kazatelna s baldachýnem, obrazy a sochy, chórové lavice, lavice kdy si seřazené v jednom bloku v lodi na podélné ose stavby (obr. 11), to všechno rovněž patřilo k rozsáhlé umělecké a uměleckořemeslné práci ponejvíce z období vrcholného baroka, jež vzala v kostele za své nejspíše v roce 1984.²²

Ve výrazu *loco amoenissimo* použitým pro označení pahorku s kostelem sv. Anny u Horšovského Týna v roce 1636

20 BLAŽÍČEK, O. J.: *Sochařství baroku v Čechách*, s. 262–263. Na zadní straně ve spodní části retabula byl nápis vyřezaný kapitální písmem ve třech řádcích: CARL · LEGAT [/] PILTHAVR · [/] IN PILSEN. (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, snímek č. 1745, J. Pavlíková, 1959.) – Naproti tomu HAU-BERT, J.; HOFMANN, G.; KOVÁŘ, J.: *Připomínky k západočeským památkám v díle Umělecké památky Čech*, s. 274, uvádějí, že zařízení kostela sv. Anny není od K. Legáta, nýbrž od truhláře M. Becka, domažlických řezbářů F. Ringelhahna a K. Zapfa, vše štafírováno v letech 1775–1777 L. Plachem z Horšovského Týna.

21 V kostele sv. Anny u Horšovského Týna bylo pět oltářů už v roce 1636: hlavní oltář zasvěcený sv. Anně, doplněný blíže nespecifikovanými zobrazeními svatých mučedníků Vavřince a Štěpána na jedné straně a mužského příbuzenstva Páně, sv. Josefa a sv. Jáchyma, na straně druhé. Čtyři vedlejší oltáře měly tehdy existovat ke cti Panny Marie (a sv. Tří králů), Nejsvětější Trojice, sv. Jakuba Většího (a sv. Rocha) a apoštolů Šimona a Judy. GAŽL, M.; HANSOVÁ, J., c. d., s. 79. Viz též NA, APA I, D 85–90, kartón č. 2384, *Descriptio archidiaconatus Tynhorssoviensis* (1636), *Inventarium tam mobilium, quam*

immobilium (2. 11. 1738). – Oltáře, tak jak je známe podle archivních fotografií (cit. 19), uvedené skladbě světeckých patronací zčásti odpovídají. Rozdíl je patrný u obou oltářů, které stály u podélných stěn chrámové lodi a byly opatřeny hlavními obrazy sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka z Pauly, a u oltáře sv. Josefa na severní straně triumfálního oblouku. Srov. též LIEBSCHER, K., c. d., s. 246, jenž má zmínku o vzniku hlavního oltáře v roce 1660 a jeho vysvěcení právě 26. 10. 1740, o oltáři sv. Rocha a oltáři Panny Marie, vysvěceném 15. 7. 1760.

22 Dvě dřevěné sochy v životní velikosti (jedna ze souboru plastik tvořících součást hlavního oltáře – při pohledu na svatostánek stála vpravo hned vedle něj – a socha sv. Rocha z oltáře, jenž byl umístěn na jižní straně triumfálního oblouku) se dochovaly v depozitáři státního zámku Horšovský Týn (inv. č. HT 7457 a 7458; naproti tomu jiné dvě plastiky tamtéž, inv. č. HT 7459 a HT 7460, pocházejí asi odjinud než z kostela sv. Anny). – Stav interiéru kostela v roce 1983 a pálení pozůstatků historického mobiliáře včetně soch na několika ohních současně v květnu roku 1984 jsou zachyceny na početném souboru fotografií ve fotoarchivu Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni.

Obr. 9. Horšovský Týn, Na Vršičku. Kostel sv. Anny. Průhled lodí směrem do chóru. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto b. a., 1950)

Obr. 10. Horšovský Týn, Na Vršičku. Kostel sv. Anny. Hlavní oltář. V prosklené skříňce nad svatostánkem byla vystavována soška sv. Anny Samotřetí, k níž se váže legenda o vzniku místního kultu. Socha světce vpravo hned vedle svatostánku se dochovala, ale vše ostatní vzalo za své nejpozději v roce 1984. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto b. a., 1950)

promlouvá líbeznost (idyličnost, krása) místa v soudobém způsobu vnímání obrazu krajiny s náboženským obsahem (obr. 12).²³ Je v povaze věci, že sem upírali svou pozornost Trauttmansdorffové, majitelé horšovskotýnského panství v období let 1622–1945. Anna Marie z Trauttmansdorffu, rozená z Lichtensteinu († 1704), nechala postavit v roce 1696 poblíž kostela kapli Božího hrobu. Zároveň zde založila chudobinec (špitál) a postarala se o živobytí lidí, kteří v něm bydleli, měli pečovat o poutní okrsek a prokazovat zbožnost předurčeným způsobem.²⁴ Zda se zasloužila rovněž o vznik kaple Nanebevzetí Panny Marie, stojící ve vzdálenosti zhruba 10 m směrem na jihovýchod od kostela

23 GAŽI, M.; HANSOVÁ, J., c. d., s. 78. Viz též NA, APA I, D 85–90, kartón č. 2384, *Descriptio archidiaconatus Tynhorssoviensis* (1636).

24 ŘEPA, T.: *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka* [online], s. 135–142.

Obr. 11. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Pohled z chóru do lodi směrem k západní hudební kruchtě. Šipkou vpravo je označen pamětní nápis na stěně, jenž pocházel z doby barokní a udával vysvěcení kostela řeženským pomocným biskupem Petrem Krafftem 5. 4. 1516 (odstraněn v roce 1991). (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto b. a., 1950)

do roku 1834 – po jejím zbourání vznikla v novoklasicistním pojetí na místě hned vedle malá trauttmansdorffská pohřební kaple –, není jisté.²⁵ Obdobně zatím nelze předjímat, že to byla opět Anna Marie z Trauttmansdorffu, kdo dal zřídit podél úseku cesty z takzvaného Velkého předměstí v Horšovském Týnu až po úpatí návrší s kostelem sv. Anny celkem pět (šest?) zastavení křížové cesty, ztvárněných jako volná sochařská díla v krajině (obr. 13, 14). Spíš se nabízí domněnka, že jde o soubor vytvořený různými (dvěma?) sochaři a snad i v delším časovém období, zhruba během první poloviny 18. století (jedna ze soch nesla letopočet 1755).²⁶ – Fridrich B. Werner popsal zkoumanou lokalitu na své vedutě Horšovského Týna přibližně v čtyřicátých letech 18. století jako *Calvari berg*.²⁷

Švagrovou výše uvedené Anny Marie, Kateřinu Karolinu z Brissigelu, rozenou z Trauttmansdorffu († 1713), dosud připomíná malý, ale doznobný zvon ulitý v roce 1719 ve zvonařské dílně Jana Daniela Pricqueye v Klatovech. Jak se zdá, tento zvon, opatřený nápisem, značkou zvonaře a jeho dílny a čtyřmi figurálními reliéfy, z nichž hlavní je vyobrazení Panny Marie s dítětem, pochází právě z kostela sv. Anny u Horšovského Týna.²⁸

Kaple Božího hrobu je opatřena nad západním vstupním portálem původní pamětní deskou s nápisem včetně chronogramu MDCXCVI a kamennými reliéfními erby Trauttmansdorffů a Lichtensteinů po jejich stranách (obr. 15). Jde o drobný objekt napodobující zprostředkovaně,

25 Na situačním plánu lokality *Na Vršíčku* u Horšovského Týna z roku 1834 (cit. 9; srov. s jiným plánem, SOA v Plzni, pracoviště Klášter, ÚS Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, ze dne 7. 12. 1818, na dorsu datum 30. 12. 1818, č. 1599 a sign. T XXIX), jde o drobnou kapli (výklenkovou?), která byla umístěna čelem k vyústění přístupové cesty od Horšovského Týna na návrší s poutním kostelem a opatřena mělkým trojbokým závěrem na opačné, tedy jižní straně. (TRAJER, J.: *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, s. 764, uvádí kapli se zasvěcením Panně Marii Bolestné. Je pravděpodobné, že ze staré mariánské kaple pocházela *Pieta*, barokní sousoší provedené v životní velikosti, jež se našlo v roce 1956 v kapli Božího hrobu a později, ještě v roce 1969, uvnitř kostela sv. Anny. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, zn. 2077, *Horšovský Týn, areál kostela sv. Anny*. BERGER, V.; BENE-DÍK, K., c. d., snímek interiéru.) – Dochovaná památka z velké části odpovídá, pokud jde o čtvercový půdorys stavby a řešení fasád, architektonickému návrhu nejspíš z roku 1834 (SOA v Plzni, pracoviště Klášter, ÚS Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, na dorsu ad N: 717/1834, sign. T 29 a tužkou psané součty). Suterén, dnes nepřístupný, byl však oproti tomuto návrhu proveden jinak. Na okótovaném půdorysném schématu z roku 1956 (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, zn. 2077, *Horšovský Týn, areál kostela sv. Anny*) je vidět, že se skládá ze dvou místností, nejspíš klenutých, řazených za sebou ve směru východ–západ. Mezi nimi existuje průchod. Místnost na východě sdílí s nadzemní stavbou její čtvercový půdorys. Druhá místnost je o něco větší, obdélníkového půdorysu. Byla založena a vyzděna do výkopu ve volném terénu. Do ní vede jednoramenné schodiště umístěné v prodloužení podélné osy suterénní stavby směrem na západ. Nástup na schodiště je upraven zvenčí ve vzdálenosti přibližně 8 m od západního průčelí kaple v úrovni terénu, kde je zakryt kamennou deskou (poklopem). Viz též Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, snímek z roku 1989, č. neg. 194220.

26 SCHALLER, J., c. d., s. 103–104, uvádí křížovou cestu se šesti zastaveními z doby vzniku kaple Božího hrobu (1696). Dnes je známo pět štic: *Loučení Krista s Pannou Marií, Kristus s učedníky v Getsemanské zahradě na hoře Olivetské, Bičování Krista, Korunování Krista trnovou korunou, Bičic s Kristem klesajícím pod křížem*. (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, soubor snímků z období let 1973–1994. Torza soch jsou od roku 2012 uschována v bývalém klášterním kostele kapucínů v Horšovském Týnu.) Po výtvarné stránce existovaly v sochařské práci, provedené z hrubozrnného pískovce, zjevně rozdíly, zejména pokud jde o míru expresivity a dynamičnosti v podání figur. Letopočet 1755 byl vytesán na podstavci sochy klečícího Krista, tvořící součást zastavení *Kristus s učedníky v Getsemanské zahradě na hoře Olivetské*. – ŘEPA, T., c. d., s. 142, zmínil možnost, že dílo bylo inspirováno křížovou cestou ve Wilfersdorfu an der Zaya v Dolním Rakousku, tedy zakladatelským počinem rodičů Anny M. z Trauttmansdorffu, k němuž patřila i kaple Božího hrobu.

27 KUČA, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 194.

28 LIEBSCHER, K., c. d., s. 248, uvádí na věži kostela sv. Anny u Horšovského Týna malý zvon s vyobrazením Matky Boží. – Zvon vysoký 30 cm a o průměru 35,5 cm byl do kostela sv. Anny navrácen 26. 7. 1991. Za upozornění na tento zvon děkuji Bc. M. Nováčkové.

Obr. 12. Anonym: Týn. Pohled na město Horšovský Týn a jeho okolí od jihovýchodu (z Šibeničního vrchu). Olejomalba na plátně, dřevěný napínací rám, 143 × 99 cm. Přibližně kolem poloviny 18. století. Národní památkový ústav, kmenový mobiliární fond HT, inv. č. HT 905. Státní zámek Horšovský Týn, takzvaný Rohový sál. – Kostel sv. Anny Na Vršíčku je na kopci docela vlevo, označen šipkou. (Archiv restaurátorských zpráv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto Z. Matějček, 2003)

na pozadí rozmanitých projevů historismu výlučně náboženského a cizího původu v architektuře v českých zemích za rekatolizace v 17. a 18. století,²⁹ svůj slavný jeruzalémský vzor před požárem v roce 1808. Vnitřní uspořádání na dvě provozní jednotky – předsíní (takzvanou andělskou kapli) a pohřební komoru bylo závazné. Stejně tak se vyžadoval navenek polygonální závěr části stavby s hrobem, členěný devíti gotickými slepými arkádami, plochá nebo velmi nízká stanová střecha a nad ní kupole postavená na šesti sloupových arkádách. Orientální vzhled kaple podporují prvky byzantsko-románské architektury. Sloupky střešního nástavce jsou sdružené, s antikizujícími hlavicemi. Na polosloupcích slepých arkád v přízemí lze vidět rovněž hlavice antikizující nebo náběžníkové, označené opakovaně řeckým křížem provedeným do omítky, přičemž jeden z polosloupků se vyznačuje torďovaným dřívem. Omítané vnější stěny, zejména nad slepými arkádami, mají rýhování v imitaci spár obkladu z kamenných desek.

T. Řepa nedávno zařadil kapli Božího hrobu *Na Vršíčku* u Horšovského Týna podle několika znaků do užší skupiny českých multiplikací sledovaného stavebního typu na čele s kaplí Božího hrobu na vrchu *Kvíček* u Slaného, což je zakladatelské dílo Bernarda Ignáce z Martinic z roku 1664.³⁰ Do stejné skupiny klade rovněž kapli Božího hrobu při kostele sv. Petra a Pavla v Drahorazi u Kopidlna (okr. Jičín). Tu provedl v období let 1695–1698 pro Františka Josefa Šlika stavitel Giuseppe Gilmetti, Ital usedlý

v Jičíně, a spolu s ním zedník i kameník Matyáš Vocásek.³¹ Stalo se tak tedy takřka současně se vznikem horšovskotýnské kaple, která se právě kapli Božího hrobu v Drahorazi velmi podobá. Jedním ze společných znaků těchto dvou svatyní bylo nezvyklé osazení místa na střeše pod kupolí s arkádami kamennou sochou stojící Panny Marie.³²

29 RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, M.: *Vztah minulosti v projevech architektury doby barokní*, s. 27–30. PANOCHOVÁ, I.: *Biblicismy v české architektuře 17. století*, s. 198–217. RÜDIGER, M.: *Nachbauten des Heiligen Grabes in Jerusalem in der Zeit von Gegenreformation und Barock*, s. 43, 180–181 a d.

30 ŘEPA, T., *c. d.*, s. 73–86, 138–139.

31 ŘEPA, T., *c. d.*, s. 125–134.

32 Socha Panny Marie, byť už bez hlavy, stála pod kupolí ve střešním nástavci kaple Božího hrobu *Na Vršíčku* u Horšovského Týna ještě v roce 1975 (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, snímek č. neg. 82808). V pohřební komoře byla umístěna ještě v roce 1884 kamenná socha ležícího Krista (ŘEPA, T., *c. d.*, s. 138). – Zda byl Marco Antonio Gilmetti, stavitel v Poběžovicích nedaleko Horšovského Týna v polovině osmdesátých let 17. století, usedlý od roku 1697 v Klatovech a činný převážně tam a na Klatovsku až do své smrti v roce 1730, nějak příbuzný s G. Gilmettim v Jičíně, aby například právě on mohl tak být považován v poloze domněnky za stavitel horšovskotýnské kaple Božího hrobu, nebylo dosud prokázáno. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, s. 197–198.

Obr. 13. Horšovský Týn, cesta z Velkého předměstí k lokalitě Na Vršíčku s kostelem sv. Anny. Zastavení křížové cesty Kristus s učedníky v Getsemanské zahradě na hoře Olivetské. Umělá skála s jeskyní a skupina pěti soch v mírně nadživotní velikosti – pohled na část se sochami spících učedníků Petra, Jakuba syna Zebedeova a Jana (znázorněn vleže vpředu), osazenými na nízkých podstavcích v rostlém terénu. Hrubozrnný pískovec. Asi kolem roku 1755. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto Č. Šíla, 1975)

V Čechách a na Moravě v období baroka je známo dvacet šest kaplí Božího hrobu. Ta *Na Vršíčku* u Horšovského Týna patří mezi dvanáct nejstarších, postavených do roku 1700. Jde o památku nadregionálního významu.

Krátce po napoleonských válkách se zabýval František Ferdinand kníže Trauttmansdorff-Weinsberg († 1827) vybudováním rodinné hrobky v chrámovém okrsku kostela sv. Anny u Horšovského Týna. Jednalo se mu o náhradu za starou trauttmansdorffskou kryptu v klášterním kostele kapucínů ve městě. Úkol svěřil svému polírovi Oldřichu Knödlovi, jenž vypracoval postupně od roku 1818 několik stavebních návrhů.³³ Prvotním záměrem bylo zřídit hned tři různé menší hrobky. Pouze jedna z nich měla vzniknout v suterénu poutního kostela. Ještě v roce 1834 nebyl žádný z návrhů proveden.

Věci se daly do pohybu teprve kolem roku 1835. Tehdy byla postavena již výše zmíněná malá pohřební kaple, která měla podle plánu od O. Knödl z roku 1819 původně vypadat jako pravidelný čtyřboký jehlan (pyramida), vyžděný strmě do velké výšky a opatřený na každé straně v přízemí sloupovým portálem (obr. 16). 24. 6. 1839 byl slavnostně položen základní kámen vestavby rodinné hrobky Trauttmansdorffů do podzemí lodi kostela sv. Anny.³⁴ Tato hrobka a zároveň soukromá pohřební a mešní kaple sv. Kříže, vysvěcená 30. 3. 1842, je uspořádána jako trojlodní klenutá sloupová hala na půdorysu celkem 9,6 × 12,3 m (obr. 17). V čele střední lodi

se nalézá válcová apsida včetně oltáře. Podlaha v apsidě a v bočních lodích, určených na umístování jednotlivých pohřbů, je vyvýšena oproti podlaze střední lodi o tři stupně (o 0,5 m). Hrobka má jediný vchod přes spojovací chodbu ze vstupní, opět trojlodní, ale na šířku vytvořené haly o půdorysu 12,6 × 8,2 m, osvětlené na bočních stranách vždy jedním termálním oknem; možnost přímého denního osvětlení zde vyplývá ze skutečnosti, že objekt vstupní haly je do terénu zapuštěn jen částečně a předstupuje před západní chrámové průčelí jako terasa. Celá suterénní stavba, stejně jako objekt kostela, je orientována a její řešení je symetrické podle podélné osy ve směru

33 Návrhy se týkaly i kaple Božího hrobu. Plán s datem 7. 12. 1818 předpokládal její prodloužení přístavbou na východní straně, kde měla vzniknout klenutá centrála nad osmibokým půdorysem, osvětlená velkými okny, zastřešená bání, s kryptou v podzemí. Jiný návrh, datovaný 25. 2. 1819, připomíná architektonickou kuriozitu. Jde v něm o zdvojení kaple Božího hrobu přístavbou její repliky v příčném směru, přičemž suterén novostavby by sloužil jako místo pro pohřby. Navek se replika měla jevit jako kopie staré svatyně, včetně osazení mariánské sochy ve střešním arkádovém nástavci a pamětní desky se šlechtickými erby nad západním portálem. (SOA v Plzni, pracoviště Klášter, ÚS Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, sign. T 29.)

34 LIEBSCHER, K., c. d., s. 247.

Obr. 14. Horšovský Týn, cesta z Velkého předměstí k lokalitě Na Vršíčku s kostelem sv. Anny. Zastavení křížové cesty Korunování Krista trnovou korunou. Sousoší je osazeno na zděném hranolovém pilíři. Celková výška 3,6 m, výška sousoší 1,8 m. Hrubozrnny pískovec. Kolem roku 1700 nebo přibližně 1. polovina 18. století. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto Č. Šíla, 1975)

východ–západ. V interiérech se uplatňuje střídáma plastická a malovaná novoklasicistní výzdoba prvků architektury, zejména klenebních pasů a na koně apsidy. Sloupy v kryptě a vstupní hale, v prostorech sklenutých vesměs českými plackami do výšky 6 m a 5,4 m, byly odlity ze železa v inspiraci dórským řádem. Dva páry obdobných sloupů charakteristicky osazeny v jedné velké pravouhlé nice, po jejích stranách a s portálem uprostřed, se podílejí na monumentalitě novoklasicistní architektury vstupního, bosáží opatřeného průčelí hrobky.

K poznání funerální uměleckořemeslné práce z kovu v Čechách v 19. století přispívá soubor rakví a zejména zdobných empirových sarkofágů, které se uvnitř hrobky dochovaly (obr. 18).

Budování nových rodinných hrodek patřilo v kruzích aristokracie na sklonku 18. a v první polovině 19. století mezi obvyklá, ale důležitá stavební témata.³⁵ Způsob, jak se s úkolem vyrovnali Trauttmansdorffové a správa jejich panství v Horšovském Týnu během více jak dvaceti let, které uplynuly mezi ideovou a projekční přípravou díla v různých variantách a jeho skutečným provedením v roce 1842, zasluhuje větší pozornost odborné literatury, než tomu bylo dosud.

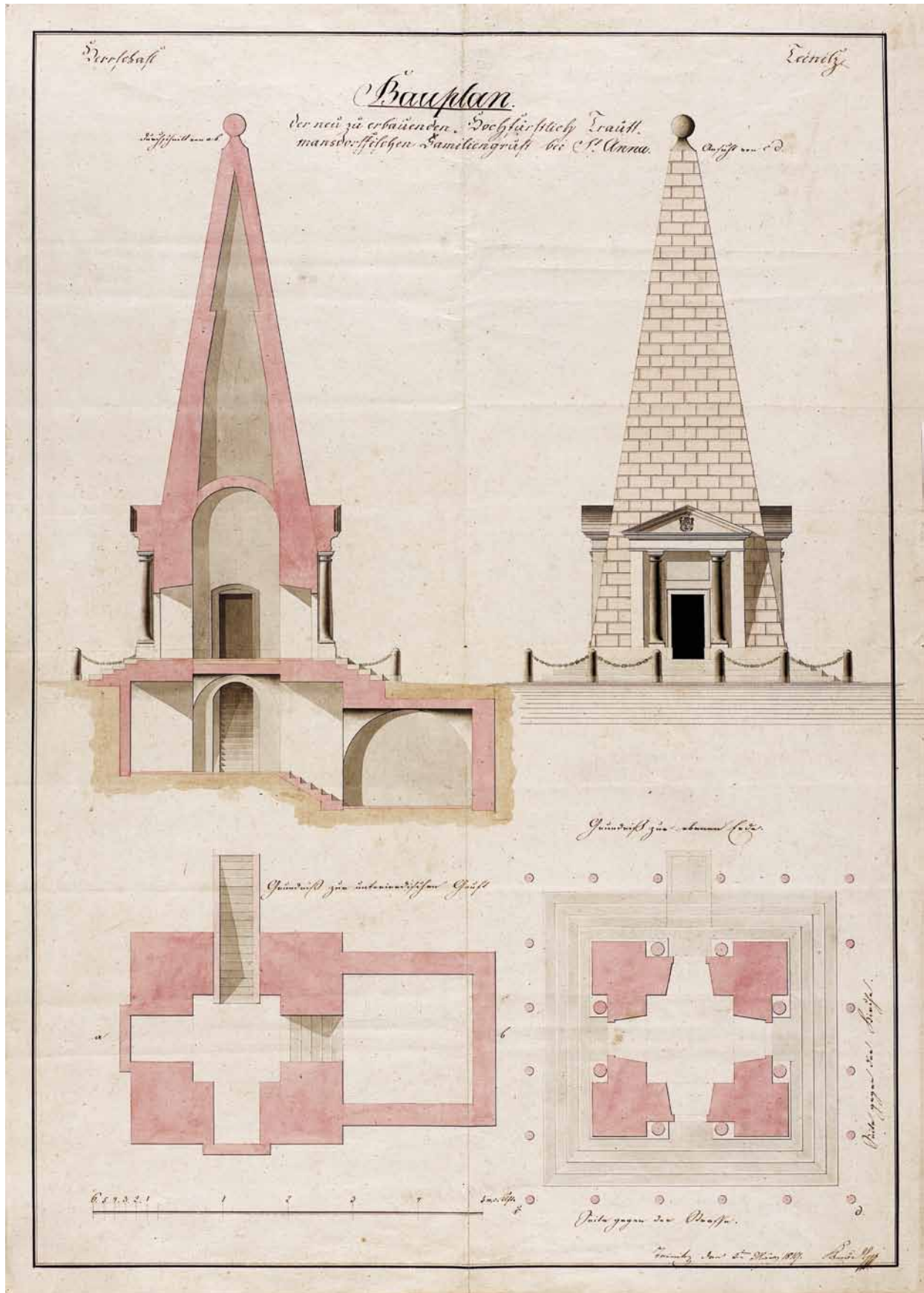
Obr. 15. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kaple Božího hrobu. Severozápadní pohled. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto b. a., 1950)

Na situaci lokality s kostelem sv. Anny u Horšovského Týna z konce roku 1836 je patrné, že kromě starobylé poutní svatyně, kaple Božího hrobu a docela nové trauttmansdorffské pohřební kaple existovalo tehdy *Na Vršíčku* ještě pět vedlejších, vesměs drobných podélných staveb světského účelu (obr. 19). Všechny už zanikly. Lze vytušit, že dvě obytné budovy patřící ke špitálu a vyznačené na uvedeném plánu žlutou barvou v poloze na západ a jihozápad od kaple Božího hrobu, jakož i domek kostelníka (starší),³⁶ jenž stál na severní straně kostela ve svahu pod ním, vzaly za své někdy v čtyřicátých letech nebo v druhé polovině 19. století v souvislosti s cílenou přeměnou území *Na Vršíčku* na okrasný lesopark.

Se zbývajícími dvěma špitálními budovami, jež se nalézaly u kaple Božího hrobu a z nichž jedna je doložena v roce 1818 jako objekt nově zřízený (*Neu errichtete*

35 Např. PRAHL, R. et al.: *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, s. 277–287.

36 To neznamená, že stejný byl účel budovy, jež se pohledově uplatňovala v této poloze na veduté Horšovského Týna přibližně kolem poloviny 18. století (obr. 12; poustevna?). Srov. situační plán lokality *Na Vršíčku* u Horšovského Týna z roku 1834 (cit. 9), plán ze dne 7. 12. 1818 (cit. 25), a situaci z 28. 12. 1836 (obr. 19).

Obr. 16. Oldřich Knödl: Panství Týn, Plán zamýšlené novostavby knížecí truttmamsdorffské rodinné hrobky u sv. Anny. Kolorovaný výkres na papíře, 42 × 58,5 cm. 2. 3. 1819. Na dorso datum 11. 3. 1819, č. 301, ad 1599/1818 a sign. T 29. (Reprofoto Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, 2014)

Obr. 17. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Podzemní hrobka (pohřební a mešní kaple sv. Kříže) členů šlechtické rodiny Trauttmansdorffů. Pohled od východu (z apsidy) do střední části trojlodní sloupové síně směrem na západ, kde vyústuje chodba ze vstupní haly. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1991)

Armenwohnung; ve skutečnosti jen obnovený) a zděný,³⁷ tomu bylo poněkud jinak. Na jejich místě a patrně jejich adaptací vznikla později dlouhá obytná a hospodářská stavba posledního domku kostelníka. Tento zděný domek zpustl po druhé světové válce. Jeho rozsáhlé zříceniny byly odstraněny (srovnány se zemí) až v roce 1991 (obr. 20).³⁸

Poslední objekt umělecké hodnoty, jenž byl postaven v lokalitě *Na Vršíčku*, na severní straně ve svahu pod kostelem sv. Anny, byl památník zlaté svatby manželů Karla Jana z Trauttmansdorffu a Josefiny, rozené Pallavicini, v roce 1919. Z památníku, provedeného z kamene na způsob oltářní menzy a na ní osazené vysoké, třemi

37 SOA v Plzni, pracoviště Klášter, ÚS Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, sign. T 29, plán s datem 7. 12. 1818 (cit. 25).

38 Demolici předcházelo jednoduché zaměření zříceniny v měřítku 1 : 100, které tvoří součást prováděcího stavebního projektu *Sv. Anna, H. Týn, rekonstrukce kostela, 1. etapa*, výkres č. 120 (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, archiv dokumentace, zn. D 2902). Stavebněhistorický průzkum nebyl tehdy pořízen, i když muselo nebo mělo být známo, že bouraný objekt na půdorysu písmene L (o délce celkem 27,75 m a šířkách 6,45 m a 10,35 m; jeho severní obvodovou zeď dělila od protilehlého jižního průčelí kaple Božího hrobu vzdálenost jen 4 m) může zahrnovat stavební konstrukce hned dvou budov starého špitálu.

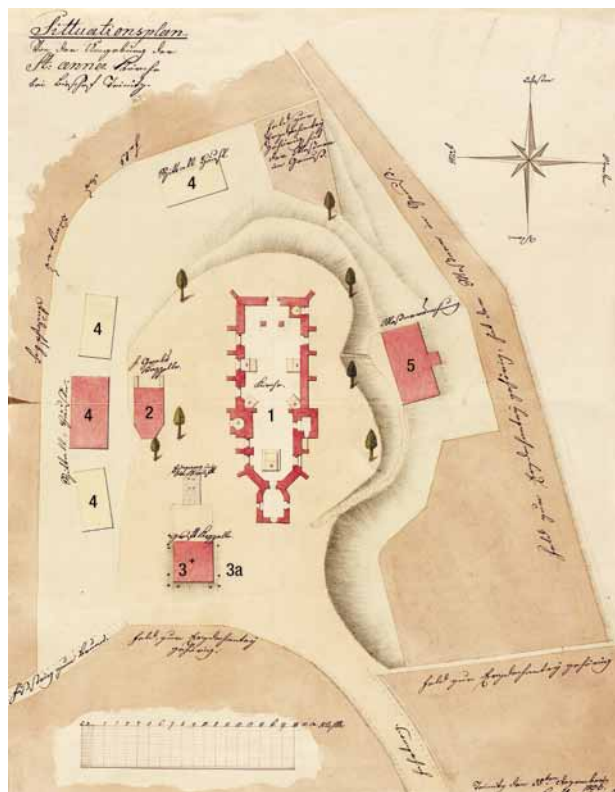
Obr. 18. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Kostel sv. Anny. Podzemní hrobka členů šlechtické rodiny Trauttmansdorffů. Jeden z kovových empirových sarkofágů. Přibližně polovina 19. století. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1994)

Obr. 20. Horšovský Týn, Na Vršíčku. Zříceniny posledního domku kostelníka u kaple Božího hrobu. Pohled od jihovýchodu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto K. Foud, 1991)

figurálními plastikami pojednané stély, se dochovalo jen ubohé torzo.³⁹

Státní zámek v Horšovském Týnu včetně souboru chrámových staveb *Na Vršíčku* s pozemky, mobiliářem a rodinnou hrobkou Trauttmansdorffů převzalo do své správy Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni od Okresního národního výboru Domažlice v roce 1968. Kostel sv. Anny včetně podzemní hrobky, kaple Božího hrobu a malá trauttmansdorffská pohřební kaple byly už tehdy kulturními památkami. Odloučenost lokality *Na Vršíčku*, odsun většinového místního obyvatelstva německé národnosti v roce 1946 a jeho nahrazení novými lidmi bez osobního vztahu k poutnímu místu, útlak církvi a náboženského života československým státem v obou desetiletích po roce 1948 a současně záměrné umenšování významu církevních památek ve společnosti, organizační změny a roztržštěnost systému správy

Obr. 19. Oldřich Knödl: Situační plán okolí kostela sv. Anny u Horšovského Týna. Kolorovaný výkres na papíře, 36 × 47 cm. 28. 12. 1836. Na dorsu č. N 20 (perem) a při horním okraji 29 (tužkou). Legenda doplněná autorem: 1 – kostel sv. Anny; 2 – kaple Božího hrobu; 3 – malá trauttmansdorffská pohřební kaple (včetně poklopu chránícího samostatný vstup do suterénu kaple před jejím západním průčelím); 3a – přibližná poloha zaniklé kaple Nanebevzetí Panny Marie; 4 – celkem čtyři budovy tvořící součást chudobince (špitálu); 5 – domek kostelníka (starší). (Reprofoto Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, 2014)

významných kulturních statků v majetku státu, blízkost takzvaného pohraničního pásma při státní hranici s Německou spolkovou republikou, to vše mělo svůj podíl na skutečnosti, že se jednalo o památky přebírané krajským střediskem ve špatném stavu a bez využití.

Přes vědomí dalších nepříznivě se uplatňujících okolností, v jejichž důsledku byla podvázána péče o památky v Západočeském kraji a České socialistické republice během sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, je třeba uvést, že krajská organizace státní památkové péče selhala v minulosti ve vztahu ke kostelu sv. Anny u Horšovského Týna nejen ve své roli správce památky, ale i po stránce odborné přinejmenším už dvakrát: spálení chrámového mobiliáře a jeho pozůstatků v roce 1984 představovalo i na tehdejší poměry extrémní počín (obr. 21, 22), pochybením jen zdánlivě menším bylo odstranění zříceniny domku kostelníka u kaple Božího hrobu v roce 1991.

39 Stav památníku byl poměrně dobrý ještě v roce 1976. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, snímek č. neg. 98560.

Obr. 21. Horšovský Týn, Na Vrščicku. Kostel sv. Anny. Pohled ze západní hudební kruchty směrem na východ do lodi a chóru. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1983)

Obr. 22. Horšovský Týn, Na Vrščicku. Pálení mobiliáře a jeho pozůstatků z kostela sv. Anny na několika ohních, rozdělaných zaměstnanci Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni, správy státního zámku v Horšovském Týnu, na louce před vstupem do podzemní rodinné hrobky Trauttmansdorffů. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto L. Lohrová, 16. 5. 1984)

Obr. 23. Horšovský Týn, Na Vrščicku. Kostel sv. Anny. Pohled z lodi do chóru. Stav po dílčí památkové obnově provedené v roce 1991. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto J. Gryc, 1993)

Byl to Spolek pro zachování bavorských a českých poutních kostelů v Lamu, městečku v bavorské Horní Falcí (zemský okres Cham), kdo přišel v roce 1990 s výzvou k obnově kostela sv. Anny u Horšovského Týna. Třebaže se tento spolek posléze projevil jako partner

zcela nespolehlivý ve finančních věcech, Památkový ústav v Plzni výzvu přijal. Dílo připravil, zadal a nechal provést s cílem velmi rychle upravit památku a její nejbližší okolí do takového stavu, aby se zde mohla konat svatoanenská pouť 26. 7. 1991. Pracovalo se například na nejnnutnější opravě krovů a střech, fasád i vnitřních omítek a dlažeb. Byl proveden průzkum nástěnných maleb, přičemž část nálezů, jež z průzkumu vzešly v chóru kostela, byla pohledově příznána a restaurována. Obnovou prošla rokoková malířská a štukatérská výzdoba chrámové lodi. Okna a dveře včetně mříží byly buď opraveny, nebo zhotoveny nově v převažující snaze napodobit originál (obr. 23).⁴⁰

V době krátce po roce 1991 zájem o kostel sv. Anny u Horšovského Týna opět ochabl. V roce 2007 se však muselo začít s opravou, dílčí rekonstrukcí a restaurováním terasy před západním průčelím kostela, neboť dešťová voda protékající terasou poškozovala interiér vstupní haly rodinné hrobky Trauttmansdorffů. Obdobně teprve krajně nepříznivý technický stav stavebních konstrukcí si vynutil obnovu krovů a střech, která byla provedena – zvláště oproti té z roku 1991 – na dobré řemeslné úrovni v letech 2010 a 2012.⁴¹

Kostel sv. Anny u Horšovského Týna se všemi dalšími historickými objekty a pozemky ve vlastnictví státu, jež

40 Kromě toho vznikl v plzeňském památkovém ústavu během roku 1991 soubor konceptů dalších etap celkové památkové obnovy nejen kostela, která měla zahrnovat rekonstrukci i jeho barokního mobiliáře, ale rovněž malé trauttmansdorffské pohřební kaple, rodinné hrobky Trauttmansdorffů a kaple Božího hrobu. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, 2077, *Horšovský Týn, areál kostela sv. Anny*.

41 Obě uvedené akce památkové obnovy finančně podporovalo Ministerstvo kultury v *Programu záchrany architektonického dědictví*.

se v tamější lokalitě *Na Vršíčku* nalézají, představuje památkový soubor historicky, umělecky a z několika dalších úhlů pohledu významný ve větším než jen regionálním měřítku. Národní památkový ústav by se neměl vzdávat odpovědnosti za tento soubor, dokud nesplní svou úlohu a neuvede ho dokončením obnovy do náležitého stavu. Součástí díla by měla být stavební rekonstrukce domu kostelníka u kaple Božího hrobu, jenž by nově sloužil správci (ostraze) památky pro práci a k bydlení.

Článek vznikl v rámci individuální vědeckovýzkumné práce autora podporované z rozpočtu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni, v roce 2014. Její výsledky byly publikovány také formou výstavy archivních fotografií a plánů s komentáři o souboru památek v lokalitě Na Vršíčku u Horšovského Týna, která se konala v mázhauzu domu U Zlatého slunce v Plzni ve stejném roce od května do listopadu.

Prameny

- Národní archiv Praha (NA), fond Archiv pražského arcibiskupství I (APA I), D 85–90, kartón č. 2384, *Descriptio archidiaconatus Tynhorssoviensis* (1636), *Inventarium tam mobilium, quam immobilium* (2. 11. 1738).
 Národní památkový ústav, generální ředitelství, fotoarchiv, složka *Horšovský Týn, kostel sv. Anny*.
 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, fotoarchiv, složka *Horšovský Týn, kostel sv. Anny*.
 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, zn. 2077, *Horšovský Týn, areál kostela sv. Anny*.
 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, archiv dokumentace, D 2902, *Sv. Anna, H. Týn, rekonstrukce kostela, 1. etapa, prováděcí stavební projekt* (5/91).
 Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, pracoviště Klášter, Ústřední správa (ÚS) Trauttmansdorff, inv. č. 286, kartón č. 234, sign. T 29, soubor 11 kolorovaných výkresů na papíře z období let 1818–1836; kartón č. 258, *Majetkové záležitosti kostelů – kostelní účty* (1810–1834).
 Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Velkostatek Horšovský Týn, kartón č. 232, *Nadace špitálů u sv. Anny a ve městě H. Týn*; kartón č. 574, *Stavební rozpočty a korespondence*; kartóny č. 6247–6355, *Kostelní kniha filiálního kostela sv. Anny v Horšovském Týně*.

Literatura

- BISCHOFF, Franz: *Burkhard Engelberg, „der vilkunstreiche Architector und der Statt Augspurg Wercke Meister“; Burkhard Engelberg und die süddeutsche Architektur um 1500, Anmerkungen zur sozialen Stellung und Arbeitsweise spätgotischer Steinmetzen und Werkmeister*. Augsburg, Wißner, 1999.
 BLAŽÍČEK, Oldřich J.: *Sochařství baroku v Čechách*. Praha, SNKLHU, 1958.
Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. VLČEK, Pavel (ed). Praha, Academia, 2004.
 FAJT, Jiří; CHLÍBEC, Jan: *Sochařství*. In *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. 3. díl. Praha, Národní galerie, 1996, s. 618–627, v katalogu s. 725–726.
 GAŽI, Martin; HANSOVÁ, Jarmila: *Svatyně za hradbami měst, Křížová hora u Českého Krumlova v jihočeských a středoevropských souvislostech*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2012.
 HASSMANN, Elisabeth: *Meister Michael, Baumeister der Herzoge von Österreich*. Wien/Köln/Wiemar, Böhlau, 2002.
 HAUBERT, Jan; HOFMANN, Gustav; KOVÁŘ, Jaromír: *Připomínky k západočeským památkám v díle Umělecké památky Čech*. In *Minulostí Západočeského kraje*. 15. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 1979, s. 273–275.
 JÁNSKÝ, Jiří: *Dobrohostové z Ronšperka a na Poběžovicích, rod erbu berana*. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2013.
 KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl. Praha, Libri, 1997.
 KUNEŠ, Václav: *Kostel svatě Anny Na Vršíčku, 1507–2007*. Horšovský Týn, Město Horšovský Týn, 2007.
 KYNCL, Tomáš: *Horšovský Týn, kostel sv. Anny*. In *Dendrochronologie* [online]. [Brno], Dendrochronologická společnost, [cit. 2014-01-06]. Dostupné z WWW: <<http://cms.dendrochronologie.cz/databaze?stext=Hor&kde=1&search=filtr>>.
 LÍBAL, Dobroslav: *Církevní architektura Plzeňska*. In *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. 1. díl. Praha, Národní galerie, 1995, s. 250–267, v katalogu s. 294–296.
 LIEBSCHER, Karl: *Der politische Amtsbezirk Bischofteinitz*. Bischofteinitz, Ed. Bayand, 1913.
 MENCL, Václav: *České středověké klenby*. Praha, Orbis, 1974.
 MENCL, Václav: *Architektura*. In *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*. Praha, Odeon, 1985, s. 75–165.
 PANOCHOVÁ, Ivana: *Biblicismy v české architektuře 17. století*. *Umění*. 2004, roč. 52, č. 3, s. 198–217.
 PEREIRA, Paulo: *Mosteiro dos Jerónimos*. Lisboa, Instituto Português do Património Arquitectónico, 2002.
 PRAHL, Roman et al.: *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*. Praha, Academia, 2004.
 PROCHÁZKA, Zdeněk: *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska*. 2. díl. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2009.
 RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, Milada: *Vztah minulosti v projevech architektury doby barokní*. In *Acta Polytechnica – Práce ČVUT v Praze*. 15 (I, 3). Praha, SPN, 1987, s. 5–43.
 ROŽMBERSKÝ, Petr; KRČMÁŘ, Luděk: *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2014.
 RÜDIGER, Michael: *Nachbauten des Heiligen Grabes in Jerusalem in der Zeit von Gegenreformation und Barock*. Regensburg, Schnell & Steiner, 2003.
 ŘEPA, Tomáš: *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka*. Diplomová práce. In *Vysokoškolské kvalifikační práce* [online]. Olomouc, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2010, [cit. 2014-04-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.theses.cz/id/l33dkr/16500-275204919.pdf>>.

- SCHALLER, Jaroslau: *Topographie des Königreichs Böhmen*. 12. Theil. Prag/Wien, Schönfeldschen Handlung, 1789.
 TRAJER, Johann: *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*. Budweis, F. Zdarffa, 1862.
Umělecké památky Čech. 1. díl, (UPČ 1). Praha, Academia, 1977.
 ZUMSTEG-BRÜGEL, Elsbet: *Franz Anton Kraus (1705–1752), Ein vergessener Maler des Spätbarock aus Ulm*. Ulm, Kohlhammer, 1983.

Nepublikované zprávy

- ADAMOVSKEJ, Václav: Nástěnné malby v krovu – fotodokumentace. In *Kostel sv. Anny v Horšovském Týně, Obnova krovu a střešního pláště – průzkumy*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. O 034-4-24645.
 BERGER, Vlastimil; BENEDÍK, Karel: *Transfer nástěnných maleb, kostel sv. Anny, Horšovský Týn*. Praha, 1969. Restaurátorská zpráva. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 112.
 KADAVÝ, Milan; MATĚJÍČEK, Jiří; MORAVEC, Tomáš: *Nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Anny u Horšovského Týna a restaurátorský průzkum v lodí kostela*. Praha, 1991. Restaurátorská zpráva. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 891.
 KRUFTOVÁ, Kateřina: *Kostel sv. Anny na Vršíčku u Horšovského Týna v kontextu pozdně gotické sakrální architektury západních Čech* [CD-R]. Diplomová práce. Plzeň, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2014. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. CDR 075.
 VITVAR, Jan: *Zpráva o restaurátorských pracích, provedených v roce 1962 na sousoší „Olivetská Hora“ v Horšovském Týně*. Praha, 1962. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 37 a 113.
 VITVAR, Jan: *Zpráva o restaurátorských pracích, provedených v r. 1963 na sousoších křížové cesty u Horšovského Týna*. Praha, 1963. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 120 a 91–93.

Summary

The church of St Anne near Horšovský Týn

A comprehensive cultural and historical outline regarding the deliberations on the site's future

Keywords: *Horšovský Týn — pilgrimage church of St Anne — chapel of the Holy Sepulchre — almshouse — Stations of the Cross — small burial chapel of the Trauttmansdorff family — underground family tomb of the Trauttmansdorffs — site management from 1968 to date*

As to the studies of suburban pilgrimage sites in the Czech lands between the 16th and 18th centuries, the St Anne's church near Horšovský Týn (Domažlice district) in western Bohemia is of great interest alone for its ancientness. The newly built and considerably large late Gothic church was consecrated on 5 April 1516. Its main features include the presbytery's net ribbed vaulting with a typical pattern of three octagons divided by diagonals and lined closely one after another in the vaulting's longitudinal axis. In the 16th century, but even later, both the presbytery and the church nave were adorned with figural and decorative wall paintings.

Simple Baroque architectural features characterise the sanctuary's west front, crowned with a shaped gable of the high saddle roof. The church nave's interiors underwent an extensive remodelling in the Baroque style.

Newly consecrated on 26 October 1740, the church is now totally devoid of historic furnishings. Almost everything that had remained there in the wake of incursions by thieves and vandals from the 1950s to the early 1980s was burnt up in 1984. As late as 1950 and 1951, however, those movables still constituted a valuable and well preserved set of High Baroque furnishings. The high altar in its ultimate rendering came into existence in the workshop of the Pilsen-based sculptor and carver Karel Legát.

Near the church, Anna Marie of Trauttmansdorff commissioned the chapel of the Holy Sepulchre in 1696. Simultaneously, she founded there a hospital as well. Along the road leading from the so-called Great Suburb of Horšovský Týn to the foot of the hillock with the church of St Anne she perhaps ordered to erect altogether five (six?) stations of the Cross, shaped as free sculptures in the landscape.

In Bohemia and Moravia, 26 chapels of the Holy Sepulchre are known from the Baroque period. The chapel in the vicinity of St Anne's church near Horšovský Týn belongs to the oldest twelve ones, built prior to 1700.

Shortly after the Napoleonic Wars, the then owner of the Horšovský Týn domain, František Ferdinand, Prince of Trauttmansdorff-Weinsberg († 1827), occupied himself with building a new family tomb in the parish of St Anne's church. Around 1835, a small burial chapel of the Trauttmansdorff family came into existence. On 24 June 1839, the foundation-stone of a Neo-classical tomb in the church nave's underground was laid. That large tomb and (concurrently) Mass chapel whose west front entrance characteristically bears two pairs of iron Doric columns in a great niche with a portal in the centre was consecrated on 30 March 1842.

In 1968, the charge of St Anne's church near Horšovský Týn, including the chapel of the Holy Sepulchre, the small burial chapel of the Trauttmansdorff family, the family tomb of the Trauttmansdorffs and the surrounding grounds, was taken over by the state-funded Regional Centre for Heritage Preservation and Nature Conservation in Pilsen. At that time, those monuments had already been listed but they were in bad condition and out of use. The preservation-minded rehabilitation began as late as 1991. In 2012, the general reconstruction of the church trusses and roofs was successfully completed. Since then, the works have discontinued, with the church nowadays closed down and dilapidating. Both the chapel of the Holy Sepulchre and the burial chapel are derelict; the condition of the woodland park nearby the church is similar.

The church of St Anne near Horšovský Týn, along with other state-owned historic structures and grounds situated at the place called *On the Hillock*, constitute a monumental ensemble whose significance in historical, artistic and several other aspects exceeds the mere regional scale. Consequently, the National Heritage Institute as the only professional institution within the state system of heritage preservation in the Czech Republic should not give up their responsibility for that ensemble, until they carry out their task and put the site to proper condition by completing the preservation-minded rehabilitation.

(Translated by Karel Matásek)